

Формування та розвиток корпоративного управління

Трансформації у веденні підприємницької діяльності обумовлюють метаморфози у корпоративному управлінні. З огляду на це, аксіоматичним є твердження, що ефективність корпоративного управління значною мірою залежить від чіткого розуміння його сутності менеджерами підприємства. Метою статті є систематизація питань, пов'язаних із становленням та розвитком корпоративного управління загалом, та в Україні зокрема. Наукове дослідження ґрунтується на вивченні системи історико-емпіричних подій, економічних закономірностей, особливостей розвитку та теоретичних аспектів корпоративного управління. Уточнено онтогенез форм підприємницьких об'єднань у розрізі етапів формування корпоративного управління. Результати опрацювання наукових підходів в теорії корпоративного управління свідчать, що на початковому етапі розвитку корпоративне управління характеризувалося суто виробничими процесами, процесами організації виробництва, формуванням ресурсної бази підприємницьких об'єднань. Виявлено, що згодом в зарубіжній науці та практиці управління сформувались п'ять основних теорій (теорія агентських відносин, теорія стейкхолдерів, теорія управління, теорія трансакційних витрат, теорія залежностей від ресурсів), які внесли в сучасну концепцію управління корпорацією свою специфіку, методи аналізу механізму управління. У цих теоріях увагу зосереджено переважно на внутрішньому середовищі організації як об'єкті управління. Спільним ядром цих теорій є відносини між основними групами: акціонерами, Радою директорів, менеджерами, іншими зацікавленими особами. Визначено, що розвиток корпоративних відносин в Україні з моменту здобуття незалежності пройшов декілька етапів. Їх можна розподілити на чотири основних блоки, які включають: процеси реформування власності та масову приватизацію, формування законодавства в області корпоративних відносин, реалізація корпоративного управління.

Ключові слова: корпорація, корпоративне управління, підприємницькі об'єднання, теорії корпоративного управління, розвиток корпоративного управління в Україні.

DOI [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2019-3\(85\)-138-147](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2019-3(85)-138-147)

Origin and Development of Corporate Governance

Transformations in the conduct of entrepreneurial activity determine metamorphoses in corporate governance. Based on this, we can safely say that the effectiveness of corporate governance largely depends on a clear understanding of its essence by enterprise managers. The purpose of the article is to systematize issues related to the formation and development of corporate governance in the world and in Ukraine. Scientific research is based on the study of a system of historical and empirical events, economic laws, developmental features and theoretical aspects of corporate governance. The ontogenesis of forms of business associations in the context of the stages of corporate governance formation was refined. The study results show that at the initial stage of development, corporate governance was characterized by purely production processes, processes of organizing production, and the formation of the resource base of entrepreneurial associations. It was revealed that subsequently in foreign science and management practice five main theories were formed (Stewardship theory, Agency theory, Transaction Cost Economics theory, Stakeholder theory, Resource Dependence theory), which introduced their specificity into the modern concept of corporate governance and supplemented the methods of analysis of the management mechanism. In these theories, attention is focused on the internal environment of the organization as an object of management. The common core of these theories is the relationship between the main groups: shareholders, the Board of Directors, managers, and other interested parties. It was determined that the development of corporate relations in Ukraine has gone through

* Дибач Інна Леонідівна, доцент кафедри економіки та організації виробництва Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (м. Миколаїв), кандидат економічних наук, доцент.

several stages since independence by the country. They can be divided into four main blocks, which include: processes of property reform and mass privatization, the formation of legislation in the field of corporate relations, the implementation of corporate governance.

Keywords: *corporation, corporate governance, business associations, corporate governance theories, corporate governance development in Ukraine.*

Постановка проблеми. Корпоративне управління комерційних підприємств є джерелом конкурентоспроможності країни і важливим фактором стійкого економічного, соціального та інноваційного стимулювання розвитку суспільства. У документах Світового банку та Організації з економічного співробітництва та розвитку підтверджується, що саме корпоративне управління (далі – КУ) є ключовим фактором підвищення економічної ефективності та сталого розвитку держави, вплив якого, на сьогодні, поширюється далеко за межі інтересів акціонерів і корпорацій [26, 27, 28].

Корпоративне управління є складним і багатограним процесом, тому дослідження його сутності вимагає комплексного підходу, оскільки охоплює управлінські, організаційно-правові, виробничі, науково-технічні, освітні та інші процеси; розкриває досить стійкі зв'язки та відносини між явищами і процесами як в окремих організаційних системах, так і у суспільстві в цілому [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах активного становлення теорії та практики корпоративного управління, дослідження піднятої проблематики висвітлені у працях зарубіжних та вітчизняних учених: О. Акчуріна, А. Берлі, О. Беляєва, С. Брю, Н. Варламова, М. Дженсена, В. Євтушевського, Ю. Іванова, П. Ільчук, Р. Коуза, Г. Кочеткова, О. Корольової, У. Меклінга, Г. Мінза, К. Макконела, Г. Назарової, А. Нашинець-Науомової, О. Поважного, В. Пономаренка, А. Полянина, В. Романюк, Рендалла К. Морка, Л. Стейера, Ф. Тейлора, О. Уильямсона, В. Фіронової, Т. Фролової, Е. Фрімена, фахівців міжнародних організацій: Організації з економічного співробітництва та розвитку, Світового банку та ін.

Особливу увагу проблемам корпоративного управління приділяють міжнародні науково-економічні журнали: Корпоративне управління: Міжнародний огляд, Журнал фінансів, Журнал фінансової економіки (Corporate Governance: An International Review, Journal of Finance, Journal of Financial Economics). Однак, в умовах глобальної трансформації господарських процесів теорія корпоративного управління залишається однією з найбільш дискусійних.

Метою статті є систематизація питань щодо становлення та розвитку корпоративного управління. За для цього пропонується уточнити онтогенез форм підприємницьких об'єднань у розрізі етапів формування корпоративного управління; опрацювати основні теорії корпоративного управління в контексті визначення специфіки процесу корпоративного управління; розкрити етапи становлення та розвитку корпоративного управління в Україні.

Методика дослідження. Технологія виконання ретроспективного аналізу, ґрунтується на системі історико-емпіричних подій, економічних закономірностях, особливостях розвитку та теоретичних аспектах. Отже, для ідентифікації історичних етапів формування та розвитку корпоративного управління необхідно озброїтися відповідною методичною базою, застосовуючи метод системного аналізу, порівняльно-історичного аналізу, метод аналізу ієрархій та інші.

Вклад основного матеріалу. Враховуючи динамічний соціально-економічний розвиток суспільства, науково-теоретичні та практичні аспекти корпоративного управління постійно еволюціонують, збагачуються новими знаннями, наповнюються якісно новим змістом, відображаючи реалії сучасності. Тобто, на різних історичних етапах погляди сутності корпоративного управління змінювались, що обумовлює необхідність проведення історико-ретроспективного аналізу його виникнення, становлення та розвитку. Дослідження історичних аспектів формування корпоративного управління сприяє розширенню науково-інформаційного середовища, що супроводжується нагромадженням нових знань, зокрема, дозволяє виявити ключові проблеми корпоративного управління, можливості їх уникнення чи вирішення у майбутньому, визначити переваги над іншими формами організації підприємницької діяльності [9].

Досліджуючи загальносвітові тенденції становлення та розвитку корпоративного управління, переважна більшість науковців [10, с. 36; 16; 20], пов'язують цей процес із еволюцією колективних форм господарської діяльності: від перших торгівельних гільдій та товариств до сучасних корпорацій. Зазвичай учені виділяють три основні етапи еволюції корпоративного управління, кожен з яких відображає суттєві риси корпорацій, що сформувалися у суспільстві на певний період часу [24].

Перший етап появи корпоративного управління супроводжується виникненням колективних форм господарської діяльності. Саме цей період характеризується появою та активним поширенням торгівельних зв'язків, у результаті чого формуються перші гільдії з метою просування виробленого товару на інші території та захисту суспільного майна об'єднань. Із розвитком суспільства, форма господарської діяльності ускладнювалась та наповнювалась новими характеристиками, такими як: проведення громадських виступів членів товариств, усвідомлення необхідності соціальної відповідальності тощо.

Наступним етапом становлення корпоративного управління є період з XV ст. до першої половини

XIX ст. Поява різновидів об'єднань у формі повного, командитного товариства пов'язана із стрімким поширенням та зміцненням торгівельних зв'язків, формуванням досить значного за розміром капіталу. Активний розвиток біржової торгівлі та біржового обороту створив потребу поділу капіталу компаній на окремі частини (акції) [16].

Третій етап розвитку корпоративного управління (друга половина XIX ст. – початок XX ст.) пов'язаний із масовим виникненням корпорацій, що призвело до стрімкого поширення корпоративних відносин, оскільки їх перевагами була можливість залучення великого капіталу на необмежений термін без кредитних зобов'язань, обмежена відповідальність та зниження ризиків для учасників корпоративних відносин.

Безперечно, поява нових елементів сучасного корпоративного управління, головним чином, відбувалася завдяки трансформації підходів до

організації підприємницької діяльності в об'єднаннях. Тому, у рамках комплексного аналізу формування та розвитку елементів корпоративного управління пропонуємо, перш за все, опрацювати онтогенез форм підприємницьких об'єднань з точки зору етапів формування корпоративного управління (рис. 1).

1. Переважна більшість учених, зокрема А. Булатов [3], А. Нашинець-Наумова [13], В.М. Романюк [15], у своїх дослідженнях відзначають, що елементи корпоративних відносин формувались разом із виникненням перших товариств ще у Давній Греції в VIII – VI ст. до н. е. Появу перших товариських об'єднань пов'язують із процесами колонізації Середземномор'я та формування грецької общини, що сприяло зародженню перших примітивних організаційно-правових форм господарювання на основі договору.

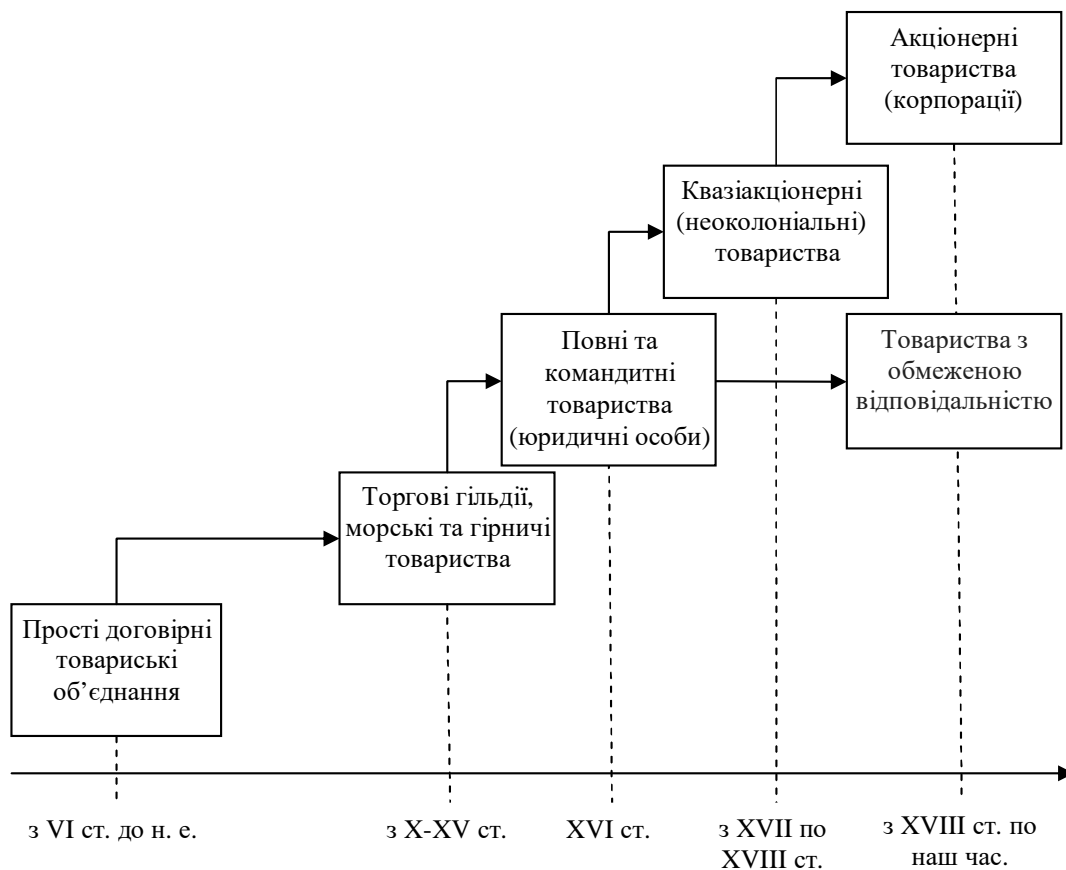

Рис. 1. Онтогенез форм підприємницьких об'єднань

Джерело: структуровано автором на основі: [1; 3; 13; 20].

2. Наступною формою підприємницьких об'єднань того часу були: торгові гільдії, морські та пайові (гірничі) товариства [20]. Основними елементами корпоративного управління тогочасних об'єднань були: установлення єдиних правил, яким підпорядковувалися всі її члени; розширення господарської діяльності гільдій чи товариств у декількох напрямках та формування автономності між господарськими одиницями. Місцем зародження прообразу корпорації прийнято вважати Рим. Саме в

цій країні було визначено приватні форми ведення підприємницької діяльності.

3. Епоха буржуазних революцій висувала нові вимоги до організації підприємницьких об'єднань. Тож наступним ступенем є поява такої форми господарювання, яка б поєднувала ознаки товариства і юридичної особи, що знайшли відображення у формі повного та командитного товариства. Погоджуємось із твердженням А.Ю. Нашинець-Наумовою, що «...появу командитних товариств

можна розглядати як крок на шляху відособлення підприємницьких об'єднань; як початкову форму при переході від особистого підприємницького об'єднання до майнового» [13, с. 8].

4.3 розвитком та зміцненням міжнародного авторитету провідних метрополій (держав), активізувались процеси колоніальної експансії та формування ідеології колоніалізму. Освоєння нових територій, створення колоній вимагало значних фінансових ресурсів. Але недостатні обсяги державного фінансування стимулювали об'єднання приватного і державного капіталів, що стало основним економічним інструментом освоєння нових ринків. Успішне освоєння нових територій призвело до зростання темпів та масштабів промислового виробництва, кооперації виробництва, нагромадження капіталу, що вимагало задоволення та узгодження економічних інтересів суб'єктів виробничих відносин. Тобто було необхідним створення нової організаційно-правової форми, нового виду підприємницького об'єднання, яка б задовольняла потреби того часу, яким стала колоніальна компанія.

5. Вже у 20-му році XIX ст. акціонерне товариство (корпорація) стало основною формою підприємницьких об'єднань в Америці та Європі [3]. Всі риси корпоративного управління втілилися в акціонерному товаристві, як у вищій формі підприємницьких об'єднань.

Аналіз значної кількості публікацій із зазначених питань дозволяє стверджувати, що досить часто науковці ототожнюють поняття «акціонерне товариство» та «корпорація», що вимагає уточнення понятійного апарату та пошуку відмінних особливостей. Так, поняття «корпорація» у вітчизняній та зарубіжній практиці має досить широке використання, але слід зазначити, що в наукових працях немає його однозначного визначення. З метою усунення існуючих суперечностей проведено комплексний аналіз наукових праць, присвячених формуванню та розвитку корпоративних відносин, еволюції форм підприємницьких об'єднань, системи корпоративного права, за результатами якого пропонуємо доповнити та уточнити етапи розвитку корпоративного управління: 1) зародження елементів корпоративного управління; 2) становлення корпоративного управління; 3) формування організаційних основ корпоративного управління; 4) законодавче закріплення корпоративного управління; 5) практичного занепаду та науково-теоретичного обґрунтування корпоративного управління; 6) формування теоретичних основ корпоративного управління; 7) удосконалення науково-теоретичних та практичних аспектів корпоративного управління.

Якщо перші три етапи нерозривно пов'язані із активним розвитком торгівлі, розширенням виробничих відносин та процесів колоніальної експансії, то четвертий етап – відображає визнання необхідності нормативно-правового закріплення та регулювання вищезгаданих процесів.

Погоджуємося із думкою В.М. Фіронової, що «виникнення та розвиток системи корпоративного права, визнання корпорації як правового інституту є невід'ємною складовою корпоративного управління» [17, с. 222].

Варто зауважити, про нерозривний зв'язок понять корпоративного управління і корпорації, яка у системі континентального права визначається як організація, що є юридичною особою, заснованою на об'єднаних капіталах та здійснює яку-небудь суспільно-корисну діяльність [12].

Спираючись на аналіз визначень поняття корпорації як правової категорії, К.Р. Макконел і С.Л. Брю трактують корпорацію, як правову форму бізнесу, відділену від конкретних осіб, вододіючих нею, що є головною особливістю корпоративного управління – відділення володіння від управління [11].

Дещо інше тлумачення пропонує О.С. Поважний [14, с. 25]: «корпорація» – добровільне господарське об'єднання, створене на основі спільних економічних інтересів робітників та акціонерів для отримання максимального прибутку від виробничої діяльності й вкладених інвестицій». Погоджуючись з цим визначенням, слід зауважити, що воно позбавлене таких важливих чинників як корпоративні права, органи управління, розподіл доходів та ризиків підприємства між учасниками.

У межах системи корпоративного управління створюються економічні та соціальні відносини, які знайшли своє відображення у нормативно-правових актах між власниками (акціонерами), менеджерами, працівниками, органами управління та іншими зацікавленими сторонами щодо ефективного управління корпорацією. Контроль, що здійснюється над акціонерним товариством власниками, керівництвом та органами державного регулювання має на меті надання надійної інформації зацікавленим особам (суспільству, працівникам, керівництву, інвесторам), забезпечення захисту та збереження цінних ресурсів. Контроль здійснюється системою, яка за умов належного функціонування, включає правовий режим, прийняття управлінських рішень, права власників, надійну фінансову звітність та корпоративну культуру.

Відтак головною метою формування корпоративного управління на досліджуваному етапі є створення балансу інтересів зацікавлених сторін для підвищення ефективності функціонування корпорації при поєднанні економічних і соціальних інтересів індивідумів, підприємства і суспільства. Досягнення цієї мети стимулює добробут і економічний розвиток країни, створює і підтримує ділове середовище, максимізує прибуток і прибутковість інвестицій, забезпечує довгостроковий ріст продуктивності підприємств.

Прийдешинім етапом корпоративного управління став період практичного занепаду та науково-теоретичного обґрунтування основ корпоративного управління. Під науково-теоретичними основами корпоративного управління розуміємо систему наукових знань, яку становить загальна теоретична

база практики управління, а точніше забезпечення практики управління корпорацією науковими рекомендаціями.

Наступний період у розвитку суспільства асоціюється з епохою масового виробництва, де головними завданнями для корпорацій є зосередження уваги на розробці та вдосконаленні механізму масового і серійного виробництва, зниженні витрат на виробництво та реалізацію продукції. Таким чином, поступальний розвиток економіки призвів й до збільшення числа корпорацій та формування надзвичайно високої конкуренції між ними.

Сприйняття корпорації як домінуючої організаційно-правової форми господарської діяльності у світовій економіці, до того ж стрімке збільшення числа корпорацій та посилення конкуренції між ними поклали початок шостому етапу корпоративного управління – формування його теоретичних основ. Зазначимо, що виникнення наукових шкіл та напрямків дослідження теорії корпоративного управління щоразу визначалися новими реаліями, з якими стикалися корпорації у тій чи іншій країні [5].

На сьогодні відсутня універсальна модель корпоративного управління, яка була б ідеальною до

використання у всіх країнах з ринковою економікою. Але зараз вже можна визначити ще одну модель – це корпоративна модель країн з перехідною економікою, яка також має власні характеристики і своєрідні підходи до формування корпоративних відносин [12].

Сьомий етап розвитку корпоративного управління характеризується подальшим удосконаленням науково-теоретичних та практичних аспектів корпоративного управління, впровадженням найкращої практики корпоративного управління, а також формуванням основ корпоративної культури та етики. У зарубіжній науці та практиці управління сформувався п'ять найважливіших теорій (рис. 2), які внесли в сучасну концепцію управління корпорацією свою специфіку, методи аналізу механізму управління. Розглянуті теорії підкреслюють еволюційність процесу становлення корпорацій як об'єкта управлінського впливу. Серед них виділяються як теоретичні підходи, а саме теорія агентських відносин, теорія стейкхолдерів, теорія управління, так і підходи, що носять нормативний характер, до їх числа відносяться ресурсний підхід, відповідно до якого роль зовнішніх директорів складається в забезпеченні доступу до грошових, кадрових та інших ресурсів.

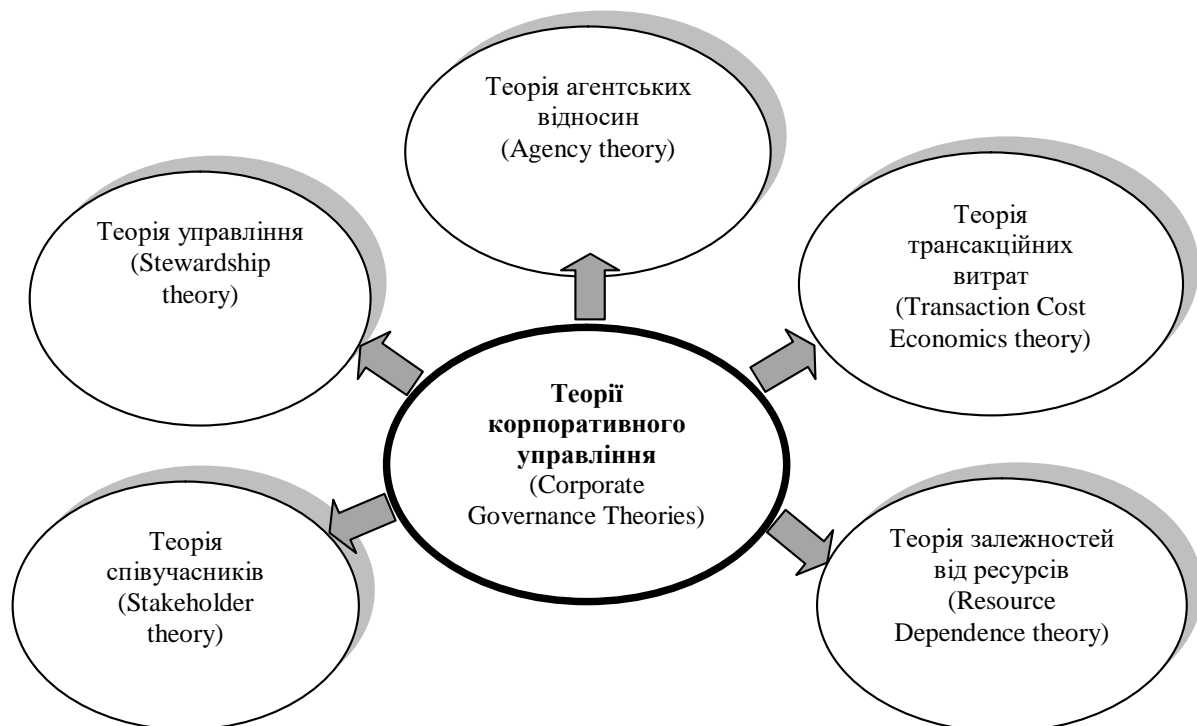

Рис. 2. Теорії корпоративного управління

Джерело: узагальнено автором на основі: [8; 21; 22; 23].

Протягом тривалого часу мали місце дискусії щодо пріоритетності задоволення матеріальних інтересів акціонерів та корпоративної соціальної відповідальності при прийнятті найважливіших рішень. Так, агентська теорія корпоративного управління розглядає механізм корпоративних відносин через призму агентських витрат, управління та контроль у компанії здійснюється багаторівневою ієрархією менеджерів, які можуть входити в число

власників. Теорію співучасників часто називають теорією розбіжності інтересів корпорації з інтересами суспільства. Суть теорії полягає в обов'язковій підконтрольності керівництва компанії всім зацікавленим сторонам, які реалізують прийнятну модель корпоративних відносин. Компанії мають певні зобов'язання не лише перед власниками, а й перед більш широким колом зацікавлених груп: працівниками, суспільством, клієнтами,

Економіка та менеджмент

постачальниками та ін.. Теорія наукового управління (stewardship theory) надає рекомендації щодо практики роботи вищого керівництва корпорації, але при цьому опирається на організаційну психологію і концепцію ієрархії потреб А. Маслоу, підкреслюючи важливість врахування та задоволення потреб при виконанні зобов'язань та прийнятті рішень [21].

Для більш ретельного аналізу теорій корпоративного управління автором проведено їх порівняльний аналіз (табл. 1). Варто підкреслити, що у досліджуваних теоріях увагу зосереджено переважно на внутрішньому середовищі організації як об'єкту управління, що дозволяє вичленувати теоретичні джерела корпоративного управління, засновані на взаємодії всіх органів управління корпорацією. Існує цілий ряд відмінних одна від

одної теорій корпоративного управління, які акцентують різні інтереси всіх сторін. Однак ядром всіх визначень є відносини між зазначеними основними групами, акціонерами, Радою директорів, менеджерами та іншими зацікавленими особами.

Порівнюючи ретроспективу формування та розвитку корпоративних відносин у світі та в Україні, варто відзначити, що темпи поширення та реалізації корпоративного управління значно відрізняються від розвитку теоретичних і практичних аспектів корпоративного управління у розвинених країнах.

Досліджуючи праці вітчизняних науковців В.М. Романюка, Н.А. Супрун, Т.О. Фролової та інших, з питань еволюції корпоративного управління в Україні, можна виділити чотири основних етапи (табл. 2).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика теорій корпоративного управління

Характерні ознаки	Теорії корпоративного управління				
	Агентська теорія	Теорія транзакційних витрат	Теорія управління	Теорія співучасників	Теорія залежностей від ресурсів
Засновники теорії	М. Дженсен, У. Меклінг	Р. Коуз, О. Уільямсон	Ф. Тейлор	Е. Фрімен	
Сутнісна характеристика механізму корпоративного управління	механізм корпоративного управління розглядається через інструментарій агентських витрат	механізм корпоративного управління орієнтований на виявлення транзакційних витрат, та розробці рекомендацій щодо їх оптимізації	механізм корпоративного управління має соціально-орієнтовану перспективу щодо корпоративного управління	механізм корпоративного управління зосереджений на підконтрольності керівництва зацікавленим сторонам, що реалізують прийнятту модель відносин	механізм корпоративного управління зосереджується на пошуку ресурсів, з метою забезпечення ефективної роботи компанії
Основна ідея (завдання)	зменшення витрат на агрегацію	зменшення вартості транзакції	максимізації продуктивності	задоволення інтересів зацікавлених сторін	максимізація добробуту власників
Теоретичні джерела формування	Економіка	Мікроекономіка	Менеджмент	Менеджмент	Соціологія та управління
Часові рамки досягнення мети	короткострокове	довгострокове	довгострокове	довгострокове	довгострокове
Підхід до формування корпоративних відносин	економічний	економічний	соціологічний та психологічний	соціальний	стратегічний
Задоволення потреб корпорації	економічні інтереси (потреби)	економічні інтереси (потреби)	зростання та розвиток корпорації	економічні інтереси та орієнтація на довгостроковий розвиток	економічні інтереси та орієнтація на довгостроковий розвиток
Взаємовідносини між учасниками корпоративних відносин	ґрунтуються на корпоративному договорі	ґрунтуються на корпоративному договорі	ґрунтуються на довірчих відносинах	ґрунтуються на довірчих відносинах	ґрунтуються на корпоративному договорі
Роль трудового колективу	пасивна	пасивна	активна	активна	активна

Джерело: узагальнено автором на основі: [8; 21; 22; 23; 25].

Етапи становлення та розвитку корпоративного управління в Україні

Період	Назва етапу	Формування інституційного та нормативно-правового оточення	Характеристика етапу
1991-1993 рр.	Реформування власності	прийняття Законів України «Про господарські товариства», «Про власність», «Про цінні папери і фондову біржу», «Про інвестиційну діяльність», «Про підприємства в Україні», «Про підприємництво»; прийняття пакету законів про приватизацію, внесення змін до Цивільного кодексу та Кодексу законів про працю тощо.	корінне реформування власності і становлення корпоративного сектора в економіці країни; формування підприємницького середовища переважно шляхом створення невеликих за розмірами підприємницьких структур;
1993-1997 рр.	Масова приватизація або «сертифікатна приватизація»	прийняття Законів України «Про інститути спільного інвестування», «Про акціонерні товариства», «Про цінні папери та фондовий ринок» та ін. Створення системи ведення реєстрів акціонерів та оформленням прав власності на акції. Заснування Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку як органу зовнішнього корпоративного контролю й регулювання корпоративних відносин загалом	масова корпоратизація державних підприємств та залучення великої кількості населення до приватизаційного процесу. Формування фондового ринку та його інфраструктури. Виникнення прошарку менеджерів та акціонерів (колишніх керівників державних підприємств)
1997-2007 рр.	Поглиблення та розширення корпоративних відносин	формування постійних органів управління в більшості акціонерних товариств; формування системи та механізмів захисту прав акціонерів, зокрема внесення змін до Закону «Про господарські товариства»; посилення контролю з боку державних органів за діяльністю акціонерних товариств	продаж великих державних об'єктів та активне залучення до приватизаційних процесів зовнішніх інвесторів; посилення боротьби за контроль над акціонерними товариствами; поява значної кількості фінансових посередників; розширення біржового та позабіржового обігу акцій
з 2008 р. по наш час	Розвиток корпоративного управління	внесення змін до Закону України «Про акціонерні товариства», який спрямований на захист прав акціонерів, впровадження нових фінансових інструментів	впровадження найкращої практики корпоративного управління; формування основ корпоративної культури та етики. Формування та розвиток теорій корпоративного управління

Джерело: узагальнено автором на основі: [4; 6; 7; 18; 19].

Розвиток корпоративних відносин в Україні з моменту здобуття незалежності пройшов декілька етапів. Умовно, їх можна розподілити на чотири основних блоки, які включають: процеси реформування власності та масову приватизацію, формування законодавства в області корпоративних відносин, реалізація корпоративного управління.

Прийняття нормативно-правових актів на початку дев'яностих років двадцятого століття, стали базою для створення, функціонування і розвитку корпоративного управління в Україні. Цей період відзначається процесами корпоратизації та приватизації майна державних підприємств.

Особливістю наступного етапу формування корпоративного управління в Україні є розвиток відносин приватної власності, формування та початок

функціонування ринку цінних паперів, формування сучасного корпоративного законодавства.

Поглиблення та розширення економічних, соціальних та правових аспектів корпоративних відносин припадає на початок двадцять першого століття. Особливістю даного етапу є: остаточне закріплення прав власності за обраним колом осіб, формування обліку прав власності на корпоративні права, пік інвестиційної активності на фондовому ринку; формування антирейдерського законодавства; посилення фінансово-виробничих груп в розподілі активів підприємств; формування спеціальної корпоративної культури.

Четвертий етап розвитку корпоративних відносин, який почався з кінця 2008 року продовжується до сьогодні, є в свою чергу, основою для подальших перспектив корпоративного управління в Україні, які,

на наш погляд, повинні враховувати позитивний закордонний досвід корпоративного регулювання, впровадження нових фінансових інструментів, подальший розвиток корпоративної культури [9].

Розвиток людської цивілізації будується на поступальному зростаючому задоволенні матеріальних і духовних потреб окремої людини та суспільства в цілому. Матеріальна база формується у сфері економічної діяльності людини, за допомогою створення реальних цінностей на підприємствах різних форм власності і господарювання. Для існування розвитку і підвищення якості його життя людини економічні та виробничі відносини постійно еволюціонують.

Висновки. Підсумовуючи комплексний історико-ретроспективний аналіз корпоративного управління можна стверджувати про існування паралелі між формуванням й трансформацією форм господарської діяльності та зародженням корпоративного управління у світовому вимірі.

Структурування онтогенезу форм підприємницьких об'єднань з точки зору еволюції корпоративного управління та комплексний аналіз поглядів науковців щодо процесу його формування дозволили поглибити деталізацію етапів розвитку корпоративного управління: від зародження окремих елементів такого управління до удосконалення практичного підґрунтя його піднесення.

Результати опрацювання наукових підходів в теорії корпоративного управління дають змогу стверджувати, що на початковому етапі розвитку корпоративне управління характеризувалося суто виробничими процесами, процесами організації виробництва, формуванням ресурсної бази підприємницьких об'єднань. У подальшому увагу науковців все більше став привертати взаємозв'язок зовнішнього середовища, організації, людини і суспільства.

Уточнено етапи становлення та розвитку корпоративного управління в Україні, ними є: реформування власності, масової приватизації, формування законодавства в області корпоративних відносин та реалізації корпоративного управління.

4 Список використаних джерел

1. Акчуріна О. А. Тенденції розвитку сутності поняття «корпоративне управління». *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2013. Вип. 1(2). С. 53-56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Traeiv_2013_1%282%29_10

2. Беляев О. О. Про деякі аспекти механізму дії економічних законів. *Суспільство, економіка та економічна наука в XXI столітті: збірник матеріалів II міжнар. наук.-практ. конф. 21-22 квітня 2017 р.* Київ: КНЕУ, 2017. С. 33-36.

3. Булатов А. Н. Методические инструменты комплексной оценки экономической эффективности корпоративного управления на промышленных предприятиях. URL: <http://intes-group.narod.ru/books/bulatov.doc>

4. Вакульчик О. М. Корпоративне управління: економіко-аналітичний аспект. Дніпропетровськ: Пороги, 2003. 257 с.

5. Варламов Н. В. Научные подходы в развитии теории корпоративного управления. *RJOAS*. 2017. № 2(62). С. 4-11. DOI: <https://doi.org/10.18551/rjoas.2017-02.01>

6. Супрун Н. А 3 історії акціонерного підприємництва в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.) *Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наук. праць*. Дніпропетровськ, 2003. Вип. 176. С. 11-16.

7. Грицина В. В. Розвиток корпоративного управління в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету: серія «Економічні науки»*. № 14. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. С. 64-67.

8. Дєєва Н. Е. Проблеми становлення національної моделі корпоративного управління. *Вісник економічної науки України*. 2008. № 2 (14). С. 38-42.

9. Ільчук П. Г., Корольова О. Г. Корпоративне управління: історичні аспекти та тенденції розвитку. *Управління у сферах фінансів, страхування та кредиту*. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. С. 180–182.

10. Лукач І. Історія становлення корпоративного права в Англії та США. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2010. Вип. 83. С. 43-46. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2010_83_14

11. Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: пер. с англ. В 2 т. Т. 2. М.: Республика, 1992. 400 с.

12. Назарова Г. В. Структура власності в моделях корпоративного контролю промисловості. *Фінанси України*. 2003. № 9. С. 62-70.

13. Нашинець-Наумова А. Ю. Понятие и предпосылки возникновения корпоративного управления. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2007. № 1. С. 1-15.

14. Поважный А. С. Трансформационные процессы корпоративного управления. *НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти*. Донецк, 2001. 290 с.

15. Романюк В. М. Еволюція розвитку моделей корпоративного управління в умовах конкуренції. *Бізнес Інформ*. 2015. № 7. С. 288–294. URL: http://www.business-inform.net/annotated-catalogue/?year=2015&abstract=2015_07_0&lang=ua&stqa=44

16. Функ Я. И. «АО: история и теория». Минск, 1999, 607 с.

17. Фіронова В. М. Виникнення корпоративного права. *Збірник наукових праць Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України»*. Суми, 2009. Т. 24. С. 222–233. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/58324/1/27.pdf>

18. Фролова Т., Римар Т. Особливості та перспективи корпоратизації підприємств. *Економіка України*. 2009. № 6. С. 39-52.

19. Фролова Т. О. Становлення національної системи корпоративного управління. *Агросвіт*. 2012. № 9. С. 34-39.
20. Хілуха О. А. Сутнісні характеристики корпоративного управління. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. № 11. 2015. С. 303-309.
21. Code on Corporate Governance: The Confederation of Indian Industry. 2009. URL: http://www.mca.gov.in/Ministry/latestnews/Draft_Report_NareshChandra_CII.pdf
22. Barclay Z. Jill Fuzzy Logic and Corporate Governance Theories *University of New Hampshire. Law Review*. 2007. Vol. 6. № 2.
23. Harvard Business Review (Корпоративное управление) / Пер. с англ., 2-е изд. М.: ООО «Юнайтед пресс», 2009. 222 с.
24. Morck Randall K., Steier Lloyd The Global History of Corporate Governance: An Introduction. NBER Working Paper 11062, *National Bureau of Economic Research*, Cambridge, MA. 2005. URL: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/apcity/unpan027114.pdf>
25. Meaning and concept of corporate governance. 2016. URL: <http://rtiallahabad.cag.gov.in/rti-website/rtiallahabad/downloads/material/Background%20training%20materail%20on%20corporate%20governance.pdf>
26. OECD Corporate Governance Principles. 2015. URL: <http://www.oecd.org/daf/ca/corporategovernanceprinciples/31557724.pdf>
27. Principles of Corporate Governance. *OECD Publishing*. 2015. URL: <http://www.oecd.org/corporate/principles-corporate-governance.htm>
28. World Bank Group of Companies. Corporate Governance of State Enterprises: Collection of Materials. 2014. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/20390> License:CC BY 3.0 IGO.
29. USAID Корпоративне управління – тенденції розвитку. 2007. URL: http://www.capitalmarkets.kiev.ua/download/escriin_4oct2007_rudenko.pdf
- 4 References**
1. Akchurina, O. A. (2013). Tendenciji rozvytku sutnosti ponjattja «korporatyvne upravlinnja» [Development trends of the concept of corporate governance]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoji vlasnosti*, 1(2), 53-56. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Траєив_2013_1%282%29_10 (in Ukrainian).
2. Bjelajev, O. O. (2017). Pro dejaki aspekty mekhanizmu diji ekonomichnykh zakoniv [On some aspects of the mechanism of action of economic laws] (pp. 33-36). In *Suspiljstvo, ekonomika ta ekonomichna nauka v XXI stolitti*. 21-22 kvitnja 2017 r. Kyiv: KNEU (in Ukrainian).
3. Bulatov, A. N. (n.d.). Metodicheskie instrumenty kompleksnoj ocenki ekonomicheskoy effektivnosti korporativnogho upravlenija na promyshlennykh predpriyatyjakh [Methodical tools for a comprehensive assessment of the economic efficiency of corporate governance in industrial enterprises]. Retrieved from <http://intes-group.narod.ru/books/bulatov.doc> (in Russian).
4. Vakuljchuk, O. M. (2003). Korporatyvne upravlinnja: ekonomiko-analitychnyj aspekt [Corporate Governance: Economic and Analytical Aspect]. Dnipropetrovsjk: Poroghy (in Ukrainian).
5. Varlamov, N. V. (2017). Nauchnye podkhody v razvitii teorii korporativnogho upravlenija [Scientific approaches to the development of corporate governance theory]. *RJOAS*. 2(62), 4-11. DOI <https://doi.org/10.18551/rjoas.2017-02.01> (in Russian).
6. Suprun, N. A. (2003). Z istoriji akcionernogho pidprijemnyctva v Ukraini (druga polovyna XIX – pochatok XX st.) [From the history of joint-stock entrepreneurship in Ukraine (second half of the XIX - beginning of the XX century)]. *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky*, (176), 11-16 (in Ukrainian).
7. Ghrycyna, V. V. (2015). Rozvytok korporativnogho upravlinnja v Ukraini [Corporate Governance Development in Ukraine]. *Naukovyj visnyk Kherson'skogo derzhavnogho universytetu: serija "Ekonomichni nauky"*, (14), 64-67 (in Ukrainian).
8. Djejeva, N. E. (2008). Problemy stanovlennja nacionalnoji modeli korporativnogho upravlinnja [Problems of formation of the national corporate governance model]. *Visnyk ekonomichnoji nauky Ukrainy*, 2(14), 38-42 (in Ukrainian).
9. Ijchuk, P. Gh., Koroljova, O. Gh. (2009). Korporatyvne upravlinnja: istorychni aspekty ta tendenciji rozvytku. Upravlinnja u sferakh finansiv, strakhuvannja ta kredytu [Corporate governance: historical aspects and development trends. Management in the areas of finance, insurance and credit]. Ljviv: Vydavnyctvo Nacionaljnogho universytetu "Ljvivs'jka politehnika" (in Ukrainian).
10. Lukach, I. (2010). Istorija stanovlennja korporativnogho prava v Anghliji ta SShA [The history of corporate law in England and the United States]. *Visnyk Kyjiv'skogo nacionaljnogho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Jurydychni nauky*, (83), 43-46. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2010_83_14 (in Ukrainian).
11. Makkonnell, K. R., Brju, S. L. (1992). *Ekonomiks: princypy, problemy i politika* [Economics: principles, problems and politics] (Translate into English). Vol. 2. Moskva: Respublika (in Russian).
12. Nazarova, Gh. V. (2003). Struktura vlasnosti v modeljakh korporativnogho kontrolju promyslovosti [Ownership structure in industrial corporate control models]. *Finansy Ukrainy*, (9), 62-70 (in Ukrainian).
13. Nashynecj-Naumova, A. Ju. (2007). Ponjatje y predposylky voznykovenija korporativnogho upravlenija [The concept and background of corporate governance]. *Problemy systemnogho pidkrodu v ekonomici*, (1), 1-15 (in Russian).
14. Povazhnyj, A. S. (2001). Transformacyonnye processy korporativnogho upravlenija [Corporate Governance Transformation Processes]. Doneck: NAN Ukrainy. Instytut ekonomiki promyslovosti (in Russian).

15. Romanjuk, V. M. (2015). Evolucija rozvytku modelej korporatyvnogho upravlinnja v umovakh konkurenciji [The evolution of corporate governance models in a competitive environment]. *Biznes Inform*, (7), 288–294. Retrieved from http://www.business-inform.net/annotated-catalogue/?year=2015&abstract=2015_07_0&lang=ua&stqa=44 (in Ukrainian).
16. Funk, Ja. Y. (1999). AO: istorija i teorija [Joint Stock Companies: History and Theory]. Minsk (in Russian).
17. Fironova, V. M. (2009). Vynyknennja korporatyvnogho prava [The emergence of corporate law]. *Zbirnyk naukovykh pracj Derzhavnyj vyshhyj navchalnyj zaklad «Ukrajinsjka akademija bankivskoj spravvy Nacionaljnogho banku Ukrajiny»*, (24), 222–233. Retrieved from <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/58324/1/27.pdf> (in Ukrainian).
18. Frolova, T., Rymar, T. (2009). Osoblyvosti ta perspektyvy korporatyzaciji pidprijemstv [Features and prospects of corporatization of enterprises]. *Ekonomika Ukrajiny*, (6), 39–52 (in Ukrainian).
19. Frolova, T. O. (2012). Stanovlennja nacionaljnoji systemy korporatyvnogho upravlinnja [Formation of a national corporate governance system]. *Aghrosvit*, (9), 34–39 (in Ukrainian).
20. Khilukha, O. A. (2015). Sutnisni kharakterystyky korporatyvnogho upravlinnja [Essential characteristics of corporate governance]. *Visnyk Volynsjkogho instytutu ekonomiky ta menezhmentu*, (11), 303–309 (in Ukrainian).
21. Code on Corporate Governance: The Confederation of Indian Industry. (2009) Retrieved from http://www.mca.gov.in/Ministry/latestnews/Draft_Report_NareshChandra_CII.pdf (in Ukrainian).
22. Barclif, Z. Jill (2007). Fuzzy Logic and Corporate Governance Thories University of New Hampshire. *Law Review*, Vol. 6, (2). Retrieved from https://scholars.unh.edu/unh_lr/vol6/iss2/3/
23. Harvard Business Review. (2009). Korporatyvnoe upravlenye [Corporate governance] (Translate into English, 2nd edition). Moskva: OOO «Junajted press» (in Russian).
24. Morck, Randall K., Steier, Lloyd (2005). The Global History of Corporate Governance: An Introduction. *NBER Working Paper 11062*, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA. Retrieved from <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/apcity/unpan027114.pdf>
25. Meaning and concept of corporate governance. (2016). Retrieved from <http://rtiallahabad.cag.gov.in/rti-website/rtiallahabad/downloads/material/Background%20training%20materail%20on%20corporate%20governan ce.pdf>
26. OECD. (2016). Corporate Governance Principles. Retrieved from <http://www.oecd.org/daf/ca/corporategovernanceprinciples/31557724.pdf>
27. Principles of Corporate Governance. (2015). OECD Publishing. Retrieved from <http://www.oecd.org/corporate/principles-corporate-governance.htm>
28. World Bank Group of Companies. (2014). Corporate Governance of State Enterprises: Collection of Materials. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/20390> License:CC BY 3.0 IGO.
29. USAID. (2007). Korporatyvne upravlinnja – tendenciji rozvytku [Corporate Governance - Development Trends]. Retrieved from http://www.capitalmarkets.kiev.ua/download/escriin_4oct2007_rudenko.pdf (in Ukrainian)